

ПЕДАГОГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ ВИКЛАДАЧА І СТУДЕНТА У ВИЩІЙ ШКОЛІ В КОНТЕКСТІ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ XXI СТОЛІТТЯ

УДК 371.13

НАУКОВО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ СТУПЕНЕВОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІВ

Микола Євтух

*Академія педагогічних наук України
вул. Артема, 52, 04053 Київ, Україна*

Ступенева професійна підготовка педагога розглянута на прикладі досвіду вищих закладів освіти України різного рівня акредитації. Узагальнено доведені практикою переваги рівневої освіти, мобільність, здатність до професійної переорієнтації, звернуто увагу на суперечності і труднощі.

Ключові слова: науково-організаційні проблеми, професійна підготовка, фахівець, ступенева підготовка.

Українській державі потрібна цілісна неперервна система освіти, яка відповідає національним інтересам і світовим тенденціям розвитку, забезпечує підготовку кадрів, конкурентоспроможних на ринку праці; формує фахівців, спроможних навчатися упродовж життя.

Підготовка та професійне удосконалення педагогічних кадрів визначені “Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті” як умова модернізації усієї системи освіти, культуротворча відповідь держави на соціокультурні зміни та запити українського народу, як запорука його інтелектуального збагачення та непинного зростання духовного потенціалу. З огляду на це Міністерство освіти і науки України та Академія педагогічних наук України здійснили та реалізують низку науково-організаційних заходів щодо реформування педагогічної освіти та забезпечення наукового супроводу модернізації професійної підготовки працівників освіти, зокрема запровадження ступеневої професійної підготовки педагогів.

Актуальність вирішення науково-організаційних проблем ступеневої професійної підготовки педагогів зумовлена потребами практики, насамперед, соціальними проблемами підвищення статусу працівника освіти відповідно до здобутого ним рівня або ступеня здатності й готовності до виконання складних специфічних педагогічних функцій. Соціальний смисл полягає ще й в тому, щоб у процесі реалізації ідеї ступеневої професійної підготовки виявити той людський потенціал, який природно, генетично

забезпечує ефективність праці вихователя, вчителя, викладача, дослідника педагогічних проблем. Водночас ступенева професійна підготовка педагогів зумовлена необхідністю підвищення конкурентоспроможності та мобільності вчителя (педагога) на ринку праці в контексті внутрішніх (утвердження ринкових і демократичних відносин) та зовнішніх (глобалізація та становлення інформаційного суспільства) суспільних змін, що відбуваються в Україні і в світі. Щорічне подвоєння обсягу інформації та наукових знань, соціального та педагогічного досвіду, зміни форм культурної комунікації та духовно-психологічних умов життєдіяльності суспільства формують своєрідний виклик професійній кваліфікації педагога, потребують її модернізації.

Ступенева підготовка педагогічних кадрів в Україні є ефективною відповіддю на цей виклик, бо вона віддзеркалює особливості сучасного стану опрацювання важливих науково-педагогічних проблем, пов'язаних з навчальним процесом у вищій школі.

У вищих педагогічних навчальних закладах сьогодні вже сформувалась ступенева система підготовки вчителів різного профілю. Відповідно до настанов Міністерства освіти і науки України та науково-методичних рекомендацій АПН України створено навчально-наукові комплекси за схемою “учень – студент – молодший спеціаліст – бакалавр – спеціаліст – магістр”. Це зумовлює якісний добір майбутніх фахівців, суттєве зменшення дублювання навчального матеріалу, розвантаження від надмірної довідково-описової інформації, раціональне використання часу для самопідготовки та саморозвитку студентів.

Досвід ступеневої підготовки фахівців потребує ретельного вивчення. Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського одним з перших запровадив ступеневу підготовку фахівців ще 1994 року. На базі університету створений Південноукраїнський навчальний комплекс “Педагог”, до якого увійшли 20 навчальних закладів, серед яких – 2 дитячі дошкільні, 10 гімназій та шкіл, 5 педагогічних училищ, 1 професійно-технічне училище, дитячий центр “Молода гвардія”. Створення центру дало змогу якісно поліпшити набір абітурієнтів та вирішило питання бази педагогічної практики для студентів університету. Фахівців готують за експериментальними планами. Студент має змогу обирати різні алгоритми набуття фаху відповідно до кваліфікаційних рівнів: “молодший спеціаліст – бакалавр – спеціаліст, магістр”. Зокрема, на рівні бакалаврату студент має змогу перейти до класичного університету, якщо під час навчання він змінює наміри щодо обрання професії вчителя; на рівні спеціаліста є можливість навчатися одночасно за двома спеціальностями; а на рівні магістратури можливим є отримання двох типів кваліфікації (“Магістр педагогічної освіти” і “Магістр-дослідник”) та розглядається перспектива запровадження

1,5–2-річного терміну навчання у магістратурі з метою присвоєння кваліфікації викладача або вчителя з другої спеціальності.

У Південноукраїнському державному університеті ім. К. Д. Ушинського ведеться робота з оптимізації навчального процесу: зменшено кількість аудиторних занять з метою заміни репродуктивних форм навчальної діяльності на творчий самостійний пошук студентами нових знань; навчальні плани розширені завдяки введенню спецкурсів та спецсеминарів, що створює умови для диференціації та індивідуалізації навчання; започатковані експериментальні авторські курси, які дають змогу удосконалити й майстерність самих викладачів; з метою збільшення теоретичної підготовки практикується проведення третього літнього семестру.

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова перейшов на ступеневу систему підготовки педагогічних кадрів у 1999 році. На сьогодні в університеті завершено розробку освітньо-кваліфікаційних характеристик та освітньо-професійних програм підготовки фахівців для трьох освітньо-кваліфікаційних рівнів: “бакалавр”, “спеціаліст”, “магістр”. Запроваджені навчальні плани нового покоління та розроблені на їхній основі навчальні програми дали змогу оптимізувати навчальний процес і створити умови для якісної апробації державних стандартів вищої освіти. Запроваджена програма однорічної магістерської підготовки та розробляються плани півтора- та дворічної підготовки магістрів, що створить умови для суттєвого розширення освітніх і кваліфікаційних можливостей магістерського рівня фахової підготовки педагогів. Постійно ведеться робота з оновлення науково-методичного забезпечення навчального процесу: розроблено “Положення про магістерську підготовку в НПУ імені М. П. Драгоманова”, “Положення про педагогічну практику бакалаврів”, методичні рекомендації з написання магістерських робіт, програми педагогічних практик магістрантів, підготовлено та видано методичні посібники.

Тернопільський державний педагогічний університет імені В. Гнатюка здійснює ступеневу професійну підготовку педагогів у формі системи “учень – студент – молодший спеціаліст – бакалавр – спеціаліст – магістр”. При університеті створено навчально-науковий комплекс, до якого належать обласний педагогічний ліцей, Кременецький обласний комунальний гуманітарно-педагогічний інститут, Чортківське педагогічне училище та Тернопільський обласний інститут післядипломної освіти. Створений факультет довузівської підготовки дає змогу підвищити рівень готовності майбутніх студентів до оволодіння професією вчителя. У Тернопільському державному педагогічному університеті розроблені інтегровані навчальні плани, що забезпечують послідовність та узгодженість між різними ступенями фахової підготовки педагогів. Розроблена освітньо-професійна

програма підготовки магістрів, що передбачає поглиблення наукової підготовки та набуття спеціальних знань і досвіду інноваційного характеру. В основу структурно-логічних схем підготовки фахівців, запроваджених в університеті, покладено такі принципи: випереджувального навчання, неперервності, послідовності та наступності навчання. Відповідна робота ведеться у Харківському державному педагогічному університеті ім. Г. С. Сковороди, Ніжинському державному педагогічному університеті ім. В. М. Гоголя, Переяслав-Хмельницькому державному педагогічному університеті ім. Г. С. Сковороди та в інших університетах, що засвідчує переваги цієї системи.

Найпершою перевагою ступеневої професійної підготовки є її мобільність. Рівень бакалавра, наприклад, забезпечує базову вищу освіту. В разі життєвої та професійної переорієнтації студент має змогу здобути рівень спеціаліста і магістра з іншого профілю в іншому вищому навчальному закладі. Ступенева професійна підготовка сприяє розвантаженню навчальних програм, особливо в умовах створення комплексу (школа, педучилище, коледж, педагогічний університет). Це вивільняє час для самостійної роботи, саморозвитку і самовиховання студентів. Особливе значення ступенева професійна підготовка має на регіональному рівні у забезпеченні кадрами різних ступенів підготовки відповідних навчально-виховних закладів певного регіону. Право готувати магістрів у неklasичних університетах дає можливість цим університетам забезпечити свої власні потреби в науково-педагогічних кадрах. Водночас педагогічний комплекс “школа – ліцей, гімназія – університет” сприяє ефективній профорієнтації майбутніх спеціалістів, особливо коли це стосується педагогічної професії.

У системі ступеневої професійної підготовки, зазначимо, є чимало невирішених проблем та суперечностей, які потребують особливої уваги науковців. Це насамперед проблема наступності в педагогічній освіті, обґрунтування психолого-педагогічних методик профорієнтації майбутніх педагогів. Частина студентів, які навчаються у педагогічних університетах, на жаль, мріють не про педагогічний фах, а про диплом з вищої освіти. Це свідчить про те, що теперішній стан викладання, особливо психолого-педагогічних дисциплін, не завжди викликає захоплення.

Соціологічні дослідження студентської аудиторії педагогічних навчальних закладів та молодих учителів, проведені Інститутом соціальної та політичної психології АПН України, свідчать про те, що *мотивація опанування професії вчителя та роботи за фахом є доволі низькою*. Зокрема, за даними всеукраїнського опитування, лише 55,8% студентів обрали педагогічний навчальний заклад тому, що мріють бути вчителями; тільки 53,5% студентів планують працювати за фахом.

Суттєвої оптимізації та модернізації потребують організація,

змістове та методичне забезпечення навчального процесу в педагогічних навчальних закладах. Наприклад, за даними вищезазначеного соціологічного опитування, з 1000 респондентів на запитання “Чи цікаво Вам вчитися?” лише 22,7% опитаних відповіли “так”, а 73,3% – “ні”. На запитання “Що потрібно змінити у навчально-виховному процесі Вашого навчального закладу?” відповіді розподілились так: збільшити кількість професійно орієнтованих дисциплін та кількість годин на їх вивчення – 60,7%; збільшити час для самостійної роботи – 20,8% ; підвищити кваліфікацію викладачів – 18,5%; удосконалити форми контролю знань – 11,3%.

У системі ступеневої підготовки педагогів бракує досвіду науково-дослідної роботи з методичного забезпечення підготовки фахівців на кожному з етапів. Зокрема, не вдалося усунути дублювання в підготовці бакалаврів і магістрів. Не всі кафедри чітко визначили свою роль на кожному з етапів в підготовці фахівців.

Модернізація ступеневої професійної підготовки педагога потребує вжиття таких першочергових заходів. Насамперед потрібно спрямувати зусилля академічних установ та вищих навчальних закладів на суттєве оновлення змісту психолого-педагогічної підготовки майбутніх педагогів, враховуючи дані сучасних людинознавчих наук, відповідно до ступеня підготовки спеціаліста. Опрацювати заходи щодо інноваційної переорієнтації педагогічного мислення, дистанціювання його від педагогіки авторитаризму. Водночас доцільно переглянути структуру педагогічного навантаження на викладача, збільшивши обсяг його індивідуальної роботи зі студентами. Науково-дослідна робота повинна бути невід’ємною частиною навчально-виховного процесу, основою опрацювання стилю мислення та професійної діяльності. Варто створити державну програму підготовки навчально-методичної літератури для педагогічних вищих навчальних закладів (з урахуванням нинішньої практики ступеневої підготовки), започаткувати у провідних університетах методичні центри з питань добору та забезпечення якості навчання майбутніх учителів. Узгодити навчальні програми педагогічних навчальних закладів з метою надання можливості випускникам педучилищ і педколеджів навчатися з 2-го чи 3-го курсу в університеті, що підніме престиж не тільки цих закладів, а й педагогічної професії в цілому. У науково-педагогічних виданнях України започаткувати регулярне висвітлення питань ступеневої професійної підготовки педагогічних кадрів та набутого досвіду.

Ступеневість фахової підготовки педагога слід розглядати ширше, з обов’язковим залученням до цієї системи післядипломної освіти з огляду на часову динамічність змісту й методів реалізації діяльності вчителя. Післядипломна освіта може слугувати однією з організаційних форм набуття кваліфікаційного рівня “магістра”.

Зважаючи на запровадження магістерської підготовки, потрібно перебудувати аспірантуру. Зокрема, загальнотеоретичну роботу, педагогічну практику слід зосередити на етапі підготовки магістрів, надавши можливість аспірантам більше уваги і часу приділяти дослідженню обраної проблеми та опануванню методологічних засад у певній галузі науки. Доцільно кожній кафедрі університету чітко визначити своє місце і роль у підготовці як бакалаврів, так і магістрів.

У вищих педагогічних навчальних закладах треба ввести, як і було раніше, наскрізну педагогічну практику студентів, починаючи з 1-го курсу і до 5-го, яка передбачає безперервність і послідовність її проведення у процесі здобуття достатнього для професійної діяльності обсягу знань і вмінь відповідно до кваліфікаційної характеристики фахівця певного освітньо-кваліфікаційного рівня. Залучення студента до неперервної практики в закладах освіти з 1-го курсу максимально сприятиме розв'язанню цієї актуальної соціально-педагогічної проблеми, визначеної серед пріоритетних завдань державної програми "Вчитель" МОН та АПН України.

Отже, як свідчить аналіз, проблема ступеневої підготовки педагогічних кадрів в Україні охоплює теоретико-методологічні, концептуальні аспекти. Її повинні вирішувати АПН України, МОН України та вищі навчальні педагогічні заклади.

SCIENTIFIC AND ORGANIZATIONAL ISSUES OF THE PROFESSIONAL TEACHER EDUCATION

Mykola Yevtukh

*Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine
Artema Str., 52, UA-04053 Kyiv, Ukraine*

The paper describes the professional multilevel teacher's training system in the higher educational institutions of Ukraine. As a result the author generalizes main preferences of practically proven multilevel education: its flexibility, mobility, and ability to professional reorientation. He considers some challenges and contradictions.

Key words: scientific and organizational issues, professional education, specialist, multilevel education.

Стаття надійшла до редколегії 17.03.2004
Прийнята до друку 22.10.2004